

Risale-i Nur'da Tecerrüd

Üç yaşındaki bir çocuğa “Türkiye kalem ve kılıç üzerinde durmaktadır.” dersiniz onun körpe dimağında altında büyük bir kalem ve büyük bir kılıcın olduğu Türkiye imajı oluşacaktır.

Yine bu yaşlarda bir çocuğa insanoğlu, hayvanlar alemi, bitki gibi kavramlardan bahsettiğinizde, bunları çevresindeki bir varlıkla irtibatlandırarak ve onun aleminde insan anne veya babasının adı, hayvan ise evdeki kedinin adı olacaktır. Zihni melekelerin gelişiminde müşahhasan mücerrede,-günümüzde sık kullanılan ifadesi ile-somuttan soyuta doğru bir gelişme olacaktır. “Soyut düşünme” insanın en önemli ayrıcalıklarından olmalıdır. Sanatta, edebiyatta muhteşem eserler ortaya koyduğu gözlenen nev'imize bu özelliğin bahşedilmesi, belki “soyut düşünme” kabiliyetinin verilmesi ile birlikte olmuştur. Beş, altı yaşlarına doğru gelişen bu meleke insanın kavrama, idrak etme kabiliyetini çok üstlere taşıyacak ve düşünce kapsamını genişletecek, hayat yolculuğunun ruhunda verdiği şekillerle kemale doğru ilerleyecektir.

Psikoz olarak adlandırılan ağır psikiyatrik hastalıkların pek çoğunda “soyut düşünme” melekesi bozulmuştur. Psikiyatrik muayene esnasında bu hastaların “soyut düşünce” melekelerini değerlendirmek amacıyla atasözleri sorulur. Genellikle mecazi ifadeler kullanılan atasözleri ancak mücerred kavramları idrak edebilenlerce, yani “soyut düşünebilen”lerce anlaşılabilir. En sık görülen psikiyatrik hastalıklardan biri olan şizofreni hastalarının büyük çoğunluğunda bu özellik kaybolmuştur. Böyle bir hastaya “Damlaya damlaya göl olur.” sözünden ne anladığı sorulsa; bir yere küçük su damlalarının sürekli damlaması ile orada göl oluşacağını ifade edecek ve bu sözün ifade ettiği başka bir anlam olmadığını anlatacaktır. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” sözü iki adet el olduğunda bunlardan ses çıkacağı şeklinde algılanacaktır. Daha bunlar gibi pek çok misalde hasta kavramları somutlaştırır, yani müşahhas hale getirerek belli kalıplar içinde kavramları anlamaya çalışır. Oysa insan ruhu yalnızca kalıplar içindeki kavramların ifade ettiklerine merci olacak özelliklerle değil, çok daha üst düzey özelliklerle donatılmıştır. Bir psikoz hastası ile sanat ve edebiyat dehası arasındaki en önemli farklardan biri, belki psikoz hastasının soyut düşünemeyişidir. Mecaz, mücerretlikle birlikte olan ve engin bir ifade hürriyeti sağlayan anlatım şeklidir. Ruhun derinliklerinde, manaların serbestlik içindeki ahengi, kavramların kalıplardan kurtulması engin bir ifade hürriyeti sağlar. “İnsan” dediğinizde ana rahmine henüz yerleşmemiş küçücük bir toptan ihtiyaçlarını ağlamakla ancak ifade edebilen bir bebeğe; bilimde, sanatta, edebiyatta şaheserlerin sahibi olanlara, evliya, asfiya ve enbiyaya ve zirvede Peygamberimize (a.s.m.) kadar bütün kavramları kuşatır. Aynı şekilde “hayvan” kavramı irili-ufaklı milyarlarca varlığı, “bitki” kavramı çeşit çeşit milyarlarca türü içine alır. “Soyut ifade” büyük bir anlatım kolaylığı sağlar. Tek kelime, geniş bir mana alemini kuşatır.

Yaş ve kuru ne varsa hepsini ifade ettiği bildirilen Kur'an, Kainat Kitabı'nın bir fihristesi olduğu ve bütününü ihata ettiği için mecaz ve teşbihler oldukça fazla kullanılmıştır. İnsandaki "soyut düşünce", mücerred kavrama melekesi ve Kur'an bu tarz ifadeleri, insana yönelik, ona hitap eden bir kitap olduğunun en açık delili olmalıdır.

Kur'an'ın bu anlatım şekli tercüme ettiği Kainat Kitabı'nda da gözlenir. Varlıkların sınıflanabilmesi, türler şeklinde ifade edilebilmesi, temeldeki "tecerrüd" yani soyutlaşma, şahsiyetten, ferdiyetten sıyrılıp bütünde kaybolma sırrından kaynaklanır. Bütünde kaybolmanın en yakın örneği bedenimiz ve ahenkle onda vazife yapan azalardır. Ahmet, Hasan, Ayşe, Zeynep gibi pek çok farklı isimlerle tanıdığımız şahıslar, hafızamızda bir bütün halinde yer almaktadır. İstisnalar dışında bunlardan hiç birinin kulağı, gözü eli... ayrı bir kavram olarak hafızamızda kaydedilmez, hepsi o şahsı ifade eden bütünün bir parçası ve o bütün içinde varlığını bulmuş, kendi şahsiyetini silmiştir. İnsan nev'indeki bu fiil ihlasın en önemli unsurlarındandır ve nihayetinde "hiç"i "hep"e dönüştüren bir sırdır. Bir buz parçası gibi olan benliğini cemaat havuzunda eriten cemaate dönüşür, ümmet havuzunda eriten ümmetleşir. "Tecerrüd" bir anlamıyla maddeden sıyrılıp manaya dönüşmek ve kayıtlardan kurtulup sınırsızlığa ulaşmaktır.

Bu, aslında öze dönüşür. Çünkü kudretin varlıklara irtibat yerine doğru ilerledikçe varlıklar soyutlaşır, şahsiyetlerinden sıyrılıp mücerred bir mahiyet, soyut bir kavram haline dönüşürler. Soyut kavramlar,-mesela yukarıda sıraladığımız "insan", "hayvan", "bitki", "balık" gibi ilgili olduğu büyük-küçük bütün unsurları bölünmeden, azalmadan kuşatır, hepsi ile alakalı olur. Görüntüdeki şahsiyetler varlıkların gerisindeki bütünlüğü, soyutluğu sınırlayamaz. Bu Kainat Kitabı'nın muhteşem bir anlatımı, kalbi dalgalandıracak güzellikte bir ifadesidir Kudret. Varlıklar Kitabı'nı hikmetle ifade ederken bu soyutluktan kaynaklanan sınırsız bir kolaylık vardır. "Varlıklar", en soyut ve en genel kavramken "canlılar" ve "cansızlar" diye başlayan türlerin en alt sınıflarına kadar uzanan "mücerred" ve "müşahhas"ın iç içe olduğu bir ifade bütünüdür. Bütün bu ifadeler "yaratılanlar" ya da "mahlukat" şeklinde mücerred tek kavrama dönüşür, yani "tecerrüd" sırrı zirveye ulaşır. Bu sırta tekin ve çoğun yaratılması birdir. Vahdet ve kesret birleşir. Kavramlar arasında yalnızca "Yaratan" ve "yaratılanlar" şeklinde bir ayırım vardır. Diğer ayrımlar ise yaratılanların arasındadır.